

Visâl Orucu Bağlamında Hz. Peygamber'in Örneklığı

Mustafa KARABACAK*

Öz

İmsak vaktinden iftar vaktine kadar bir amaç uğruna ve bilinçli olarak yeme içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak anlamına gelen oruç, İslam'ın temel ibadetlerinden biridir. Hz. Peygamber'in içinde yaşadığı Samî geleneğine bağlı Mekke Müşrikleri ve Medinelî Yahûdiler de bu ibadeti biliyor ve oruç tutuyorlardı. Fakat tuttıkları orucun başlangıç ve bitişi yaklaşık 24 saat veya iki, üç gün ve daha uzun süreyi bulmaktaydı. Hz. Peygamber ve sahâbîler de içinde yaşadığı topluma uyarak bu şekilde oruç tutmuşlardır. İslamiyette ise orucun süresinin kısaltılmasıyla birlikte önceki gelenekteki oruca visâl orucu denmiştir. Hz. Peygamber kendisi visâl orucu tutmasına rağmen ashâbına bunu tavsiye etmemiştir. Hz. Peygamber kendini örnek alarak oruç tutanlara "Ben sizin gibi değilim; Rabbim beni yedirir ve içirir" demiştir. Bu çalışmada Samî geleneğindeki oruçtan başlayarak rivayetlerde visâl orucunu ve Hz. Peygamber'in "Rabbim beni yedirir ve içirir" ifadesini onun ümmetine olan örneklığıyle nasıl bağdaştırılacağı konusu incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Hz. Peygamber, oruç, visâl orucu, örneklik.

The Instance of the Prophet in the Context of Visâl Fasting

Abstract

Fasting, which means deliberately avoiding eating, drinking and sexual intercourse for a purpose from the time of Imsak to iftar, is one of the fundamental worship of Islam. The Meccan Mushriks and the Jews of Madinah, who were affiliated with the Samî tradition, they knew and held fasting. However, the beginning and end of their fasting lasted approximately 24 hours or two, three days and more. Prophet (Pbuh) and the Companions also fasted in this way by following the society in which they lived. In Islam, with the shortening of the fasting period, fasting in the previous tradition was called Visâl fasting. The Prophet himself did not recommend it to his companions although he held a Visâl fast. The Prophet said to those who fasted by taking himself as an example, "Allah makes me eat and drink". In this study, starting from fasting in the Samî tradition, the narratives of Visâl fasting and how the Prophet's (Pbuh) statement "Allah makes me eat and drink" will be examined with his example to his nation.

Keywords: Hadith, Prophet (Pbuh), fasting, Visâl fasting, instance.

* Dr. Öğretim Üyesi, Selçuk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, Hadis Ana Bilim Dalı, karabacakm67@hotmail.com, orcid.org/0000-0002-8190-3513, Research Article/Araştırma Makalesi, Received/Geliş Tarihi: 12.12.2019, Accepted/Kabul Tarihi: 03.02.2020, Published/Yayım Tarihi: 18.03.2020.

Giriş

Sözlükte “bir şeyden uzak durmak, bir şeye karşı kendini tutmak, engellemek” anlamına gelen oruç, dinî istilâh olarak: Allah’a ta’zim kastıyla imsak vaktinden iftar vaktine kadar, bir amaç uğruna ve bilinçli olarak, yeme içme ve cinsel ilişkiden uzak durmak, şeklinde tarif edilmektedir.¹

Kur’an, oruç ibadetinin önceki toplumlara da emredildiğini açık olarak belirtmektedir: “*Ey iman edenler! Oruç sizden önceki ümmetlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı. Umulur ki korunursunuz.*”² Ayrıca Kur’an’da Hz. Meryem’in susma orucu tuttuğundan bahsedilmektedir.³ Hadislerde ise Hz. Nûh’un bayram günlerinin dışında bütün yılı oruçlu geçirdiği⁴, Hz. Dâvûd’un da gün aşırı⁵ oruç tuttuğu zikredilir. Ebû Bekr İbn Ebî Şeybe’nin (ö. 235/849) Ebû Hüreyre isnadı ile naklettiği merfu bir rivâyete göre aşure günü önceki peygamberlerin oruç tuttuklarından haber verilmektedir.⁶

Oruç, Müslümanlar üzerine farz ve İslam’ın temel ibadetlerinden biridir.⁷ Bir âyette Ramazan ayında eda edilmesi gerektiği belirtilen oruç ibadetinin⁸ bir başka âyette bu ibadetin gece değil, gündüz tutulması gerektiği ve aynı zamanda başlangıç ve bitiş zamanı da belirtilmektedir: “*Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı), siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiysin, için, sonra akşama kadar orucu tamamlayın.*”⁹ Hadislerde ise başlangıç ve bitiş farklı olan diğer bir tabirle bu tarife uymayan bir de visâl orucundan bahsedilmektedir.

¹ Ebû’l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed er-Râğib el-İsfehâni, *el-Müfredât fi Garîbi’l-Kur’an*, Tahk. Safvân Adnân ed-Dâvudî, Dâru’l-Kalem-Daru’ş-Şâmiyye, Dimeşk-Beyrut: 1412, c. I, s. 500; Muhammed Amîdü’l-İhsân el-Müceddidî, *et-Ta’rifâtü’l-Fıkhye*, Dâru’l-Kütübü’l-İlmiyye, Pakistan, 1407/1986), s. 131.

² el-Bakara, 2/183.

³ Meryem, 19/26.

⁴ Ebû Abdillâh b. Yezid el-Kazvini İbn Mâce, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981, “Siyâm”, 32.

⁵ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Cu’fi el-Buhârî, *el-Câmiu’s-sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981, “Savm”, 55-59, “Enbiyâ”, 38, “Fedâilu’l-Kur’an”, 34, “Edeb”, 84, “İstîzân”, 38; Ebû’l-Hüseyn Müslim b. Haccac el-Kureyşî, *el-Câmiu’s-sahih*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981/1401, “Siyâm”, 182-186; Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb b. Ali el-Horasânî en-Nesâî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981/1401, “Siyâm”, 86-88; Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybânî, *el-Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1982/1402, c. II, s. 189, 194-195, 198-200, 205, 216, 225.

⁶ Ebû Bekr b. Ebû Şeybe Abdullah b. Muhammed, b. İbrahim b. Osman *el-Kitabu’l-Musannef fi’l-Ehâdis ve’l-Âsâr*, Thk. Kemal Yusuf el-Hût, Mektebetü’r-Rüşd, Riyad, 1409, c. II, s. 311 hadi no: 9355. Orucun ibadetinin tarihçesi hakkında bk. Tahir Olgun, *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*, Çağrı Yayınları, Ankara, 1998, ss. 147-170; Cevâd Ali, *Câhiliye’den İslam’a İbadet Tarihi*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015, ss. 118-120.

⁷ Buhârî, “İman”, 1, 34, 40, “İlim”, 25; Müslim, “İman”, 8, 19-22; Ebû İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmizî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981, “İman”, 3; Nesâî, “İman”, 13.

⁸ el-Bakara, 2/185.

⁹ el-Bakara, 2/187.

Rivayetlerde Hz. Peygamber'in zaman zaman visâl orucu tuttuğu fakat tutmak isteyen sahâbesini tutmamaları yönünde uyardığı haber verilmektedir. Biz de bu makalede Hz. Peygamber'in visâl orucu tutmasının, ümmetine örnek olması bakımından incelemek istiyoruz. Bunun için de öncelikle İslam'ın geldiği zamanda Mekke ve Medine'de yaşayan Müşriklerin ve Ehl-i Kitab'ın tuttıkları orucun mahiyetinden bahsedilecektir.

1. Samî/İbrahimî Geleneğe Oruç

İslam'ın geldiği ortamda oruç hem Mekkeli Müşrikler hem de Medineli Yahûdi ve Hristiyanlar tarafından bilinmekteydi. Mekkelilerin tuttuğu oruçta Yahûdilerden veya ataları Hz. İbrahim'den kalma bir geleneği devam ettirme ihtimalleri vardır. Fakat İbrahimî bir geleneği devam ettirmeleri kuvvetle muhtemeldir. Çünkü Mekkelilerin, aşure günü doğduğu rivayet edilen ataları Hz. İbrahim'in hatirasını canlandırmak için oruç tuttıkları¹⁰ ve yine aynı günde Ka'be'nin örtüsünü değiştirdikleri belirtilmektedir.¹¹

Yahûdilik'teki en önemli oruç, keffâret günü (Yom Kipur) orucudur. O gün Yahûdiler bir yıl içerisinde işledikleri hatalardan ötürü duydukları pişmanlığı dile getirerek Tanrı'dan af dilerler. Bu oruç yedinci ayın onuncu günü tutulan bir oruçtur. Ayın dokuzuncu gününde akşamüstü, diğer günün akşamına kadar tutulmaktadır.¹² Dolayısıyla Medine'de yaşayan Yahûdiler de yaklaşık 24 saati bulan bu orucu biliyorlardı. Benzer bir orucu Hristiyanların da tuttuğundan bahsedilmektedir: Esas ismi Zahm olan Beşir b. el-Hasâsiyye'nin eşi Leyla iki gün üst üste visâl orucu tutmak isteyince Beşir, böyle oruç tutmanın uygun olmadığını ve bunun Hristiyanların âdeti olduğunu orucun Allah'ın Kur'an'da belirttiği zaman diliminde tutulması gerektiğini belirtmektedir.¹³

Müslümanlar ise "Akşama kadar orucunuzu tamamlayın"¹⁴ âyeti nâzil olana kadar, önceki geleneğe uygun olarak gün batımıyla iftar edip, yatsı vaktiyle birlikte yemeyi içmeyi bırakırlardı. Bu durum bir sonraki günün akşamına kadar devam

¹⁰ Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed b. Huseyin Bedruddin el-Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîlu'l-Buhârî*. Dâru İhyâ'it-Türasi'l-Arabî, Beyrut, trs., c. XI, s. 117-118. Bkz. Osman Güner, *Rasûlullah'ın Ehl-i Kitap'la Münâsebetleri*. Fecr Yayınları, Ankara, 1998), ss. 236-240.

¹¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. VI, s. 244.

¹² *Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit*, Zafer Matbaası, İstanbul, 1991, Levililer, 16/29-31; 23/27-32.

¹³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. II, s. 224-225.

¹⁴ el-Bakara, 2/287.

ederdi.¹⁵ Mekke’de Kureyşlilerin tuttuğu gibi Hz. Peygamber de Muharrem ayının 10’unda oruç tutuyordu. Aynı şekilde Hz. Peygamber, hicretten sonra da Medine’de Yahûdilerin, İsrailoğullarının Kızıl Deniz’den kurtulmalarının anısına 10 Muharrem günü oruç tuttıklarını öğrenince bu orucu Müslümanlara da emretti.¹⁶ Müslümanlar da önceki geleneğe uyarak Mekke’deki Kureyşliler ve Medine’deki Yahûdiler gibi oruç tuttular. Orucun başlangıç ve bitiş zamanı itibariyle Hz. Peygamber’in farklı bir uygulamadan bahsetmemesi bu konuda onlara tam anlamıyla uyulduğunu göstermektedir. Bu durumda Hz. Peygamber ve Müslümanlar yaklaşık 24 saati bulan oruç tutmuşlardır. Bu durum orucun süresini yeniden düzenleyen âyetin nazil olmasına kadar devam etti. Bu yeni düzenlemeden önceki oruca ise daha sonra visâl orucu denmiştir.

2. Rivayetlerde Visâl Orucunun Şekilleri

Rivayetlerde visâl orucunun iki şekilden bahsedilmektedir. Bunlardan biri visâl orucunun sahurdan bir sonraki günün sahur vaktine kadar tutulmasıdır. Diğer şekli ise iki, üç veya daha fazla gün üst üste iftar etmeden oruç tutmaktır.

Visâl orucunu tutma şeklinden biri rivayette şöyle geçmektedir. Ebû Saîd el-Hudrî’nin rivayetine göre Hz. Peygamber şöyle buyurdu: “Sizler, orucunuzu diğer günün orucuna eklemeyiniz. Sizden her hangi biriniz bir günün orucunu diğer günün orucuna eklemek isterse, nihayet sahur vaktine kadar ulaştırın.”¹⁷ Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Rasûlullah’ın ashabından bir kişiden rivayet ettiğine göre Allah Rasûlü’nün, orucunu sahura kadar uzattığını bildirmiştir.¹⁸ Bu uygulama orucun farz olduğu ilk zamanlarda devam etmiş ileriki süreçte orucun başlangıç ve bitiş zamanı yeniden düzenlenmiş iftarla sahur arasında yeme içme ve ailevî ilişki¹⁹ serbest bırakılmış i’tikaf halinde olanlar mescitte olacakları için aynı âyette bu fiil yasaklanmıştır.

Visâlin bir diğer şekli ise iki, üç veya daha fazla gün üst üste iftar etmeden oruç tutmaktır. Bu durum Yahûdilik’te “tzom” veya “innah nefes” kalıbıyla Eski

¹⁵ Ebû’l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesir el-Kuraşî el-Basrî, *Tefsîru’l-Kur’ani’l-Azîm*, Thk. Sami b. Muhammed Selâme, Dâru Tayyibe, By, 1420/1999, c. I, s. 511.

¹⁶ Buhârî, “Savm”, 69; Müslim, “Sıyam”, 113- 114; Ebû Dâvûd, “Savm”, 64; İbn Mâce, “Sıyâm”, 41.

¹⁷ Buhârî, “Savm”, 47, 49; Ebû Dâvûd, “Savm”, 25, 30.

¹⁸ Ebû Dâvûd, “Savm”, 30.

¹⁹ el-Bakara, 2/187.

Ahid'de öncelikle nefsi alçaltma vasıtası kabul edilen oruç ibadeti, "Canlarınıza cefa edeceksiniz"²⁰ emrinin bir gereği olarak²¹ iki veya daha fazla gün peş peşe oruç tutmak ve çekilen meşakkat karşısında daha fazla sevap kazanmak kastyıla yapılmaktaydı. Önceki bu geleneğe uyarak iki, üç veya daha fazla gün iftar etmeden oruç tutma geleneği Müslümanlarda da devam etmiştir. Orucun sınırlarını yeniden belirleyen²² âyet nâzil olunca Hz. Peygamber, eski geleneği devam ettirmek isteyen sahâbîlere bu durumu yasakladı.²³

3. Visâl Orucu ile ilgili Rivayetin Değerlendirilmesi

Hadislerde, Kur'an'ın oruç tarifine²⁴ uymayan bir de visâl orucundan bahsedilmektedir:

أَنَّ أَبَا هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْوِصَالِ فِي الصَّوْمِ» فَقَالَ لَهُ رَجُلٌ مِنَ الْمُسْلِمِينَ: إِنَّكَ تُوَصِّلُ يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «وَأَيْتُكُمْ مِثْلِي، إِيَّيْ أَبِيثُ يُطْعَمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي»، فَلَمَّا أَبَوْا أَنْ يَنْتَهُوا عَنِ الْوِصَالِ، وَاصَلَ بِهِمْ يَوْمًا، ثُمَّ يَوْمًا، ثُمَّ رَأَوْا الْهَيْلَانَ، فَقَالَ: «لَوْ تَأَخَّرَ لَرَدْنَاكُمْ»

Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre; Allah Rasûlü ashabını, oruçları birbirine eklemeyi yasakladı. Sahâbeden biri Rasûlüllah'a hitaben "Ey Allah'ın Rasûlü! Sen bir günün orucunu, diğer günün orucuna ekliyorsun!" dedi. Bunun üzerine Rasûlüllah "Sizin hanginiz benim gibidir? Ben, Rabbim yedirmiş ve içirmiş olarak gecelerim" buyurdu. Fakat sahâbîler bu uyarıya rağmen orucu birbirine eklemekten vazgeçmediler. Rasûlüllah da iki gün arka arkaya oruç tutturdu. Üçüncü gün hilâli gördüler. Bunun üzerine Rasûlüllah orucu birbirine eklemekten vazgeçmek istemeyenleri cezalandırmak ister gibi "Şayet (Şevvâl hilâli) görünmeseydi, oruçları birbirine eklemeye devam edecektik" buyurdu."²⁵

Tirmizî (ö. 279/892), hadisi Enes b. Mâlik'ten rivayet etmiş ve ayrıca Ebû Hüreyre, Âişe, Abdullah b. Ömer, Câbir b. Abdillâh, Ebû Saîd el-Hudrî ve Beşîr b. el-

²⁰ Levililer, 16/29, 23/32.

²¹ Bk. Ali İhsan Yitik, "Oruç", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul, 2007, c. XXXIII, s. 414.

²² el-Bakara, 2/287.

²³ Buhari, "Savm", 48; "İ'tisâm", 5; "Temennî", 9; Müslim, "Sıyam", 57, 58, 59, 60; "İ'tisâm", 5.

²⁴ el-Bakara, 2/187.

²⁵ Buhârî, "Savm", 49, "Temennâ", 8; Müslim, "Sıyam", 59; Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî el-Ezdî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981), "Savm", 24; Tirmizî, "Savm", 62; Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahman b. Fazl ed-Dârimî, *es-Sünen*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992, "Savm", 14; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. II, s. :23, 112, 261, 377, 496, 516, c. III, s. 30, 59, 87, 96, 198, 200, 247, 289, c. V, s. 364, c. VI, s. 89, 93, 242, 258.

Hasâsiyye tarafından rivayet edildiğini belirtmektedir.²⁶ Söz konusu rivayet, başta tedvin dönemi öncesi²⁷ Hemmâm b. Münebbih'in (ö. 132/750) *Sahife'si*²⁸, ikinci sırada tedvin edilen İmâm Mâlik'in (ö. 179/795) *el-Muvatta'*²⁹, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin (ö. 204/819) *el-Müsned'*inde³⁰ ve Buhârî (ö. 256/870)³¹, Müslim (ö. 261/875)³², Ebû Dâvûd (ö. 275/889)³³, Tirmizî (ö. 279/892)³⁴, Dârimî (ö. 255/869)³⁵, Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *el-Müsned'*i³⁶ gibi temel hadis kaynaklarında geçmektedir. Şâfiî fakîhi ve muhaddis İbnü'l-Mülakkın (ö. 804/1401) bu rivâyetin sıhhatı üzerinde ittifak edildiğini belirtmektedir.³⁷

Hadisin rivayetlerinde küçük farklılık söz konusudur. Bu farklılıktan biri Hz. Peygamber'in bu konuda kendisiyle diğer insanların karşılaştırılmasının "Ben sizden biri gibi değilim" diyerek ifade etmesidir. Abdullah b. Ömer rivayetinden Hz. Peygamber bu ifadeyi visâl orucu sahâbeye zor gelince³⁸ ve bu konuda kendisi ile kıyas yapılmasını istemediği için söylediği anlaşılmaktadır. Bu ifade bazı rivayetlerde «وَأَيْتُكُمْ مِّثْلِي» "Hanginiz benim gibisiniz?"³⁹; «إِنِّي لَسْتُ كَهَيْئَتِكُمْ» "Ben sizin gibi değilim"⁴⁰ bazı rivayetlerde de «لَسْتُ كَأَحَدٍ مِنْكُمْ» "Ben, sizden biri gibi değilim"⁴¹ şeklinde geçmektedir. İfade ister "misl" ister "hey'et" kelimesiyle ifade edilsin bu ifadelerin anlamları bir birine yakın olup «لَسْتُ كَأَحَدِكُمْ» "Ben, sizden biri gibi değilim" anlamındadır.⁴² Fakat bu ifade mutlak bir ifade değildir. Diğer bir ifade ile buradaki "Ben, sizin gibi değilim" ifadesi ben, her konuda sizin gibi değilim anlamına

²⁶ Tirmizî, "Savm", 62.

²⁷ İsmail, Lütfi Çakan, *Hadis Edebiyatı*, İFAV Yayınları, İstanbul, 1989, ss. 14-15. Ayrıca bkz. Talât Koçyiğit, *Hadis Tarihi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, ss. 56-62.

²⁸ Ebû Ukbe Hemmâm b. Münebbih b. Kâmil es-San'ânî, *Sahîfetü Hemmâm b. Münebbih*, Thk. Ali Hasen Ali Abdülhameyd, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1407/1987, s. 46.

²⁹ Mâlik b. Enes, *el-Muvatta*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1401/1981, "Siyâm", 38.

³⁰ Ebû Dâvûd Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd et-Tayâlisî, *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, Tahk. Muhammed Abdulmuhsin et-Türki, Dâru Hicr, Mısır, 1419/1999, c. III, s. 155, 625.

³¹ Buhârî, "Savm", 49, "Temennâ", 8.

³² Müslim, "Siyâm", 59.

³³ Ebû Dâvûd, "Savm", 24.

³⁴ Tirmizî, "Savm", 62.

³⁵ Dârimî, "savm", 14.

³⁶ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. II, s. 23, 112, 261, 377, 496, 516, c. III, s. 30, 59, 87, 96, 198, 200, 247, 289, c. V, s. 364, c. VI, s. 89, 93, 242, 258.

³⁷ İbnü'l-Mulakkın Sirâcüddin Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ahmed el-Ensârî, *Çâyetü'r-Rasûl bi Hasâisi'r-Rasûl*, Tahk. Abdullah Bahruddin Abdullah, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, trs., s. 156.

³⁸ Buhârî, "Savm", 20.

³⁹ Buhârî, "Savm", 48; Müslim, "Siyâm", 57, 58.

⁴⁰ Buhârî, "Savm", 20, 48, 50.

⁴¹ Buhârî, "Savm", 48.

⁴² Bedruddin el-Aynî. *Umdetü'l-kârî*, c. X, s. 300.

değildir. Çünkü Müslim'in (ö. 261/975) Züheyr b. Harb> Cerîr> Umâre> Ebû Zür'a> Ebû Hüreyre ve Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) Abdullah> Muhammed b. Fudayl> Umâre> Ebû Zür'a> Ebû Hüreyre tarikiyle gelen rivayetinde «إِنكُمْ لَسُنَّمٌ فِي ذَلِكَ مَثَلِي، إِنِّي»
 «أَبَيْتُ بِطُعْمِنِي رَبِّي وَيَسْقِينِي» Bu konuda ben sizin gibi değilim. Rabbim beni yedirmiş ve içirmiş olarak gecelerim⁴³ ifâdesinden Hz. Peygamber'in oruca dayanma gücü bakımından sahâbîlere benzemediği anlaşılmaktadır. Müslim'in ve Ahmed b. Hanbel'in aynı Buhârî'nin (ö. 256/870) Yahyâ> Abdurrezzâk> Ma'mer> Hemmâm> Ebû Hüreyre tarikiyle gelen rivayetinde Hz. Peygamber "Bu konuda siz benim gibi değilsiniz. Rabbim beni yedirir ve içirir" dedikten sonra şu ilave vardır: «فَاكْلُوا مِنِّي»
 «إِبَادَتَلَرَدَن گُچ یَتیریبیلدکیرینیزی یاپین.»⁴⁴

Rivayetlerdeki farklılıktan biri de أَبَيْتُ ve أَظَلُّ ifadeleridir. Birinci kelime (ubîtu)⁴⁵ yedirilme ve içirilme olayının gece olduğu diğer kelimedeki (uzallü)⁴⁶ ise bu durumun gündüz gerçekleştiğidir. Bazı rivayetlerde de söz konusu bu iki kelime⁴⁷ ve Enes b. Mâlik'in bir rivayetinde yedirilme ve içirilme ifadesi geçmemektedir.⁴⁸ Aynı ravinin başka bir rivayetinde bu iki kelimedeki hangisinin kullanıldığı ile ilgili şekkû'r-râvî söz konusudur.⁴⁹ Bu durumda Hz. Peygamber'in "Rabbim beni yedirir ve içirir" ifadesi rivayette geçen "Ben sizin gibi değilim" veya "Sizler benim gibi değilsiniz" ifadesinin açıklaması gibi durmaktadır.

Rivayette küçük kelime farklılıklarıyla beraber genel olarak «إِنِّي أَبَيْتُ لِي مُطْعِمٌ»
 «إِنِّي أَظَلُّ عِنْدَ اللَّهِ يُطْعِمُنِي» "Yediren ve içirenin yanında gecelerim" ve «إِنِّي أَبَيْتُ لِي مُطْعِمٌ»
 «إِنِّي أَظَلُّ عِنْدَ اللَّهِ يُطْعِمُنِي» "Allah'ın himayesinde olurum o da beni yedirir ve içirir" denmiştir. Birinci rivayette "gece vakti" ikinci rivayette "gündüz vakti" anlamına gelen kelimeler kullanılmıştır. Rivayetlerde « أَبَيْتُ » kelimesinin daha fazla kullanıldığı da dikkat

⁴³ Müslim, "Siyâm", 58; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. II, s. 231.

⁴⁴ Buhârî, "Savm", 49.

⁴⁵ Buhârî, "Temenna", 9, "Savm", 48, 49, 50, "Hudûd", 42, "İ'tisam", 5; Müslim, "Siyâm", 57, 58; Ebû Dâvûd, "Siyâm", 58; Dârimî, "Savm", 14; Mâlik, *el-Muvatta'*, "Siyâm", 38; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. II, s. 261, 516, c. III, 87, 200, 247, 289, c. VI, s. 242, 258.

⁴⁶ Buhârî, "Temenna", 9, "Savm", 20; Müslim, "Siyâm", 60; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. II, s. 23, 253, 257, 377, 496, c. V, s. 364.

⁴⁷ Buhârî, "Savm", 48; Müslim, "Siyâm", 55, 56; Ebû Dâvûd, *Savm*, 25, 30; Dârimî, "Savm", 14; Mâlik, *el-Muvatta'*, "Siyâm", 38; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. III, s. 30, 112.

⁴⁸ Müslim, "Siyâm", 59; Dârimî, "Savm", 14.

⁴⁹ Müslim, "Siyâm", 59.

çekmektedir. İster «إِنِّي أَبِيتُ» ister «إِنِّي أَظَلُّ» olarak kullanılsın buradan Allah Teâlâ'nın Hz. Peygamber'i sadece gündüz veya sadece gece doyurup içirdiği anlaşılmaz. Hangisi kullanılırsa kullanılsın vaktin mutlaklığı söz konusudur ki⁵⁰ bunun örneğini şu âyette görmekteyiz: «وَإِذَا بُشِّرَ أَحَدُهُم بِالْأُنثَىٰ ظَلَّ وَجْهُهُ مُسْوَدًّا وَهُوَ كَظِيمٌ» "Onlardan birine bir kız müjdelendiği zaman öfkesinden (gündüz gece) yüzü kapkara kesilir."⁵¹

Rivâyetlerde «إِنِّي يُطْعِمُنِي رَبِّي وَيَسْقِينِ» Allah ismi yerine özellikle «إِنِّي يُطْعِمُنِي اللَّهُ» Rab ismi kullanılması "rubûbiyyet" isminin kullara "ulûhiyyet" isminden daha yakın olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü "ulûhiyyet" isminde azamet; "rubûbiyyet" isminde ise rahmet ve şefkat vardır. Bu duruma da "rubûbiyyet" daha uygundur.⁵²

4. Hz. Peygamber'in Visâl Orucunu Tutması

Hz. Peygamber'in kendisi zaman zaman visâl orucu tutmasına rağmen ashâbını bundan sakındırdığı anlaşılmaktadır. "Bizi sakındırdığınız halde siz niye tutuyorsunuz?" diyenlere kaşı ise "Ben Rabbimin yanında gecelerim, Rabbim beni yedirir ve içirir" demiştir. Hz. Peygamber'in Rabbi tarafından yedirilme ve içirilmesi ise hakikat ve mecâzi olmak üzere iki şekilde yorumlanmıştır.

4.1. Hakiki Anlamda

Hz. Peygamber'in "Rabbim beni yedirir ve içirir" ifadesini bazı âlimler hakiki anlamda yorumlamışlardır. Buna göre Allah Teâlâ Hz. Peygamber'i oruçlu olduğu gecelerde cennet nimetlerinden yedirir ve içirir. Hz. Peygamber bu anlamda diğer insanlar gibi değildir. Sanki bu, dünyalıklara altın tabakların kullanımı yasak olup da Hz. Peygamber'in göğsünün altın tasla yıkanması gibidir. Bu durum onun ecrini de zayıf etmez ve visâl orucunu da bozamaz. Zeyn b. el-Müneyyîr (ö. 695/1296) Hz. Peygamber'in gece yedirilip içirilmesini "uyku halindeyken yedirilir içirilir" şeklinde yorumlamaktadır. Hatta bu durum uyanıncaya kadar devam eder ve onun orucuna zarar vermediği gibi visâli de bozulmaz, sevabı da eksilmez. Böyle olunca

⁵⁰ Muhammed b. Muhammed b. Abdullah el-Haydarî, *Kitâbu'l-Lafzı'l-Mükerrerem b. Hasâsî'n-Nebî*, By., Medine, 1415/1995), c. I, ss. 284-285.

⁵¹ en-Nahl, 16/58.

⁵² Muhammed b. Abdülbâkî b. Yusuf ez-Zürkânî, *Şerhu'z-Zürkânî alâ Muvattai'l-İmâmî Mâlik*, Tahk. Tahâ Abdurraûf Sa'd, Mektebetü's-Sekâtetü'd-Diniyye, Kahire, 1424/2003, c. II, s. 269.

da onu açlık, susuzluk gibi beşerî durumlar etkilemez.⁵³ Şüphesiz böyle yorumlarda, tarih boyunca süregelen "Peygamber her konuda diğer insanlardan farklı ve üstündür" anlayışının oluşmasına bunun neticesinin de aşırı/yüceltmeci peygamber anlayışını yerleştirerek onun örneklığını devre dışı bırakmak vardır.⁵⁴

Allah Teâlâ'nın, Hz. Peygamber'in ibadete olan düşkünlüğü, sabrı, tevâzuu ve hoşgörüsü sebebiyle yedirip içirmesi mümkündür.⁵⁵ Tıpkı Hz. Meryem'e gelen Cennet nimetlerinde olduğu gibi: "Zekeriyya (as), onun yanına, mâbede her girişinde orada bir rızık bulur ve "Ey Meryem, bunlar sana nereden geliyor?" der; o da "Bu, Allah tarafından. Allah, dilediğine sayısız rızıklar verir" derdi."⁵⁶ Fakat böyle bir değerlendirmeyi Hz. Peygamber'in örneklığıyle izah etmek zor olsa gerekir. Bu bir yerde "Allah Teâlâ onu doyurur ve normal insanların çektiği açlık ve susuzluğu çekmez" demektir. Oysa diğer peygamberlerin olduğu gibi Hz. Peygamber dünyalık ihtiyaç bakımından bir beşerdir⁵⁷ yiyip içer ve sıradan insanlar gibi çarşıda pazarda dolaşır.⁵⁸ Oysa susuzluk, üzölmek gibi insan olmanın zorunlu bir gereğı olan durumlar olmadığı takdirde örneklikten bahsetmek mümkün değildir. Bu hususta örnek alınan ile alanın benzerliğı olması gerekir. Oysa Allah Teâlâ, Hz. Peygamber'den bahsederken onun güzel örneklığınden bahsetmektedir.⁵⁹

Hz. Meryem'e Allah Teâlâ'nın farklı rızıklar vermesi ile Hz. Peygamber'in yedirilip içirilmesi ayrı durumlardır. Kur'an, Hz. Meryem'in örneklığınden değil, daha doğmadan özel olarak seçildiğınden ve tertemiz yaratıldığından ve sonraki

⁵³ Ahmed b. Ali b. Hacer Şihabuddin Ebü'l-Fadl Askalâni, *Fethu'l - Bâri şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, h. 1379, c. IV, s. 207. Hz. Peygamber'in rüyada yedirilip içirilmesini bir adım daha ileriye götürerek böyle durumların sadece Peygamber'e has olmadığını ileri sürüp visal orucu tuttuğunda Rabbi tarafından yedirilip içirildiğini ve bu durumu bizzat tecrübi olarak yaşadığını Muhyiddin İbnü'l-Arabi (ö. 638/1240) gibi tasavvuf erbabından dile getirenler de olmuştur. Bazı tasavvuf erbabının visal orucu hakkındaki yorumları için bk. Ferhat Gökçe, *İrfân Geleneğinde Hadis Yorumu* (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Ankara, 2010, s. 249, 441-444. Fakat visal orucu tutmayı ümmete yasaklanan ibadetlerden sayan Hakîm et-Tirmizî (ö. 285/898) gibi mutasavvıflar da vardır. Bk. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. el-Hasen b. Bişr el-Hakîm et-Tirmizî, *el-Menhîyyât*, Tahk. Muhammed Osman el-Haşet, Mektebetü'l-Kur'an, Kahire, 1406/1986, ss. 237-238.

⁵⁴ H. Musa Bağcı, *Beşer Olarak Hz. Peygamber*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2014, ss. 310-311.

⁵⁵ Rifat, Oral. *Peygamber Günlerinde İbadet ve Sosyal Hayat Bulûğ'u'l-Meram Şerhi*, Esra Yayınları, Konya, 2015, c. II, s. 135.

⁵⁶ Âl-i İmran, 3/37.

⁵⁷ el-Kehf, 18/110; el-Fussilet, 41/6. Ayrıca bk. Hüd, 11/27; İbrahim, 14/10,11; el-Enbiyâ, 21/3; el-Mü'minün, 23/33, 34; el-Furkân, 25/7, 8; eş-Şuarâ, 26/154; Yâsin, 36/15; el-Kamer, 54/24; et-Teğâbun, 64/6.

⁵⁸ el-Furkân, 25/7.

⁵⁹ el-Ahzâb, 33/21.

yaşantısında da iffetini korumuş olduğundan⁶⁰ ve üstün tutulduğundan bahsetmektedir.⁶¹

4.2. Mecâzi Anlamda

Hiz. Peygamber'in "Rabbim beni yedirir ve içirir" ifadesini hakiki anlamın yanında mecâzi olarak yorumlayanlar da olmuştur. Mecâzi anlama başvuranlar bu ifadeyi farklı şekillerde yorumlamışlardır:

4.2.1. Allah'ın Peygamberi'ne Dayanma Gücü Vermesi

Hiz. Peygamber'in, bir beşer olması nedeniyle diğer insanlar gibi açlık ve susuzluk hissetmesi gayet tabiidir. Onun açlık ve susuzluk çektiğine dair rivayetlerden birkaç örnek şöyledir: Ebû Hüreyre'den rivayet edildiğine göre Rasûlullah (bir gün yahut bir gece) dışarı çıktı. Ve birden Ebû Bekir ile Ömer'e rastladı. Onlara "Sizi bu saatte evlerinizden çıkaran nedir?" diye sordu. Ebu Bekir ve Ömer "Açlık ey Allah'ın Rasûlü!" dediler. Bunun üzerine Rasûlullah şöyle buyurdu: "Beni de. Nefsim yed-i kudretinde olan Allah'a yemin ederim ki, beni de sizi çıkaran çıkarmıştır."⁶² Ebû Mes'ud el-Ensârî'nin haber verdiğiğine göre Ensar'dan Ebû Şuayb künyesiyle bilinen bir adam vardı. Bu kişinin kasap bir kölesi vardı. Ebû Şuayb, Rasûlullah'ı görerek yüzünden aç olduğunu anladı ve kölesine "Bize beş kişilik yemek yap, çünkü ben beş kişinin beşincisi olarak Peygamber'i davet etmek istiyorum" dedi. O da yaptı. Sonra Peygamber'e geldi ve onu beş kişinin beşincisi olarak davet etti.⁶³ Nu'man b. Beşir ise bir rivayette Hiz. Peygamber'i açlıktan belinin bükülmüş olarak gördüğünden bahsetmektedir.⁶⁴ Yine Hiz. Peygamber'in acıktığına bir başka örnek de açlıktan karnına taş bağlamasıdır.⁶⁵

⁶⁰ et-Tahrîm, 66/12.

⁶¹ Al-i Imrân, 3/42.

⁶² Müslim, "Eşribe", 140.

⁶³ Buhârî, "Et'ime", 57; Müslim, "Eşribe", 138; Tirmizî, "Nikâh", 12.

⁶⁴ Müslim, "Zühd ve Rekâik", 36; Tirmizî, "Zühd", 39; İbn Mâce, "Zühd", 10.

⁶⁵ İbnü'l- Arabî, Ebû Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyad b. Bişr b. Dirhem el-Basrî el-Sûfî, *Mu'cemu İbnü'l-Arabî*, Tahk. Abdülmuhsin b. İbrahim b. Ahmed el-Huseynî, Dâru İbnü'l-Cevzî, Suud, 1448/1997, c. I, s. 36 hadis no: 21. İbn Hibbân, Allah Teâlâ Peygamber'ini visâl orucu tutarken yedirir ve içirir. Dolayısıyla Peygamber'ini açlıktan dolayı karnına taş bağlamaya nasıl muhtaç kılar diyerek, buradaki الحَجَزْ kelimesinde tashîf olduğunu ve bu kelimenin الحَجَزْ olduğunu bunun da anlamının elbisenin ucu anlamına geldiğini belirtmektedir. O zaman anlam şöyle olmaktadır: Elbisesinin bir kenarından karnına doğru iliştiirdi. Alauddin Ali b. Balbân el-Fârisî, *el-İhsân fî Takrîb-i Sahîlu İbn Hibbân*, Tahk. Şuayb Arnaûd, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1408/1988, c. VIII, s. 345.

Rivayette geçen Hz. Peygamber'in "Ben, Rabbimin yanında gecelerim, Rabbim beni yedirir ve içirir" ifadesini cumhur "kuvvet" anlamına yorumlamışlardır. Bu takdirde Allah Rasûlü "Rabbim bana yeme ve içmemde kuvvet verir bu da benim açlığa karşı dayanıklılığımı (diğer insanlara göre) artırır" demiş olmaktadır. Bu ifadeden Hz. Peygamber'in acıkmadığı ve susamadığı anlaşılır. Aksine o da diğer insanlar gibi açlık ve susuzluk hisseder. Çünkü oruç ibadetinin özünde acıkmak ve susamak vardır.⁶⁶ Sadece Hz. Peygamber'de başta acıkma ve susama konusunda olduğu gibi diğer insanlara göre dayanma gücü ve sabrı fazladır.⁶⁷ Sabır da onlarda ancak Allah'ın yardımıyla olmaktadır.⁶⁸

Bilindiği gibi peygamberlerin esas vazifesi tebliğdir.⁶⁹ Bu sebeple onların peygamberlik görevini hakkıyla yetine getirebilecek sağlam bir vücut yapısına sahip olmaları gerekir. Bu gerekçe ile tebliğ vazifesini yerine getirmeye mâni olacak engelli veya uzun süre hastalıklarla mücadele eden bir peygamber yoktur. Kur'an'da bahsedilen Hz. Eyyûb'un⁷⁰, Hz. Süleyman'ın⁷¹ hastalıkları ve Hz. Yusuf'un⁷² hapisane hayatı kısa bir zamanı kapsadığı için tebliğe engel değildir. Hz. Musa için söz konusu olan dilindeki durum⁷³ da aynı şekilde en önemli vazifesi tebliğe engel olacak durumda değildir. Diğer peygamberlerde olduğu gibi Hz. Peygamber de dayanıklı bir vücut yapısına sahiptir. Hz. Peygamber'in dayanıklı bir vücut yapısına sahip olup da açlığa ve susuzluğa karşı diğer insanlara göre dirençli olması insanlar için örnek olmasına bir engel teşkil etmez.

4.2.2. Diğer İnsanlarda Olduğu Gibi Unutarak Yiyip İçmesi

Bazen peygamberler de dâhil olmak üzere insanlar beşer olmaları hasebiyle elinde olmayan sebeplerle bazı şeyleri unutabilirler: "Rasûlüllah dört rekatlık bir namazın ikinci rekatında selam verince sahâbeden biri (Zülyedeyn) şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasûlü! Namaz mı kısaldı yoksa unuttun mu?" Rasûlüllah "Zülyedeyn doğru mu söyledi" dedi. İnsanlar da "Evet" dediler. Bunun üzerine Rasûlüllah kalktı kalan iki rekâtı da insanlara kıldırıp ve selam verdi. Sonra tekbir alarak secde yaptı.

⁶⁶ İbn Hacer, *Fethu'l - Bâri*, c. IV, ss. 207-208.

⁶⁷ Tirmizî, "Zühd", 57; İbn Mâce, "Fiten", 23.

⁶⁸ en-Nahl, 16/127.

⁶⁹ Âl-i İmrân, 3/20; el-Mâide, 5/67, 92, 99; eş-Şûrâ, 42/48.

⁷⁰ el-Enbiyâ, 21/83-84.

⁷¹ Sâd, 38/34.

⁷² Yusuf, 12/35, 42.

⁷³ Tâhâ, 20/17.

Sonra yine tekbir alarak secdeden başını kaldırdı. Sonra tekbir alarak secdeye gitti. Sonra yine tekbir alarak başını secdeden kaldırdı ve selam verdi.”⁷⁴

Namaz ibadetini unutan kimseye sorumluluk olmadığı gibi⁷⁵ oruçlu olarak yiyip içen kimseye de sorumluk yoktur. Çünkü ona, hadiste bildirildiğine göre Allah unutturmuş ve yedirip içirmiştir.⁷⁶ Bu rivayetten hareket ederek Allah Teâlâ, Hz. Peygamber’e visâl orucu tuttuğunda gündüz veya gece oruçlu olduğunu unutturup yeme ve içmesini yaptıktan sonra hatırlatmış veya hatırlatmamış olabilir. Hz. Peygamber de visâl orucunu nadir olarak tuttuğu için unutarak yiyip içmesini başkası görmemiş olabilir. Bu durum onun örneğine bir engel teşkil etmez.

4.2.3. Devamlı Rabbi ile Beraber Olduğundan Sıradan İnsanlar Gibi Olmaması

Hız. Peygamber, peygamberliğin gerektiği bazı özel durumları vardır ve sıradan insanlardan ayrılır. Rabbi ile beraber olmak ve ondan gafil olmamak gibi. Hız. Peygamber de Rabbi’nden gafil olmadığından bütün zihniyle O’nunla beraberdir. Allah’a yöneldiği bu haliyle bu vecd halinde açlık ve susuzluk hissetmez. Nasıl insan bir işle meşgul olduğunda zamanın nasıl geçtiğinin farkında olmazsa aynı şekilde Hız. Peygamber de devamlı Rabbi ile olduğundan acıkmak ve susamak gibi ihtiyaçları pek hissetmez. Nevevî’nin (ö. 676/1277) ifadesiyle “Hız. Peygamber’in Allah’a olan aşırı sevgisi onu yemek ve içmekten alıkoyardı.”⁷⁷ Diğer insanlarda ise bu her zaman böyle olmaz. Onlar, bir işle meşgul olduklarında açlık ve susuzluğu unuttur fakat iş bittiğinde tekrar hissetmeye başlarlar. Hanzale rivayetinde olduğu gibi: Hız. Ebû Bekir bir gün benimle karşılaşınca “Nasılsın ey Hanzale” diye sordu. Ben “Hanzale münafık oldu!” dedim. Ebû Bekir “Sübhânellah! Sen ne söylüyorsun?” dedi. Ben “Rasûlüllah’ın yanında bulunuyoruz. Bize cenneti, cehennemi hatırlatıyor hatta onu gözle görmüş gibi oluyoruz. Rasûlüllah’ın yanından çıktıktan sonra ise zevcelerle, çocuklarla, geçim işleriyle meşgul oluyoruz. Bu sebeple çok şey unuttuk”

⁷⁴ Buhârî, “Salât”, 88, “Ezân”, 69, “Sehv”, 4,5, “Edeb”, 45, “Eymân”, 15, “Ahbârü’l-Ehâd”, 1; Müslim, “Mesâcid”, 97-99, 102; Ebû Dâvûd, “Salât”, 189; Tirmizî, “Salât”, 175; Nesâî, “Sehv”, 22; İbn Mâce, “İkâme”, 134; Dârimî, “Salât”, 175; Mâlik, *el-Muvatta*, “Nidâ”, 58-60; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne*, c. II, s. 77, 235, 423, 460.

⁷⁵ Nesâî, “Mevâkîf”, 53, 54.

⁷⁶ Buhârî, “Savm”, 26, “Eyman ve Nezîr”, 15; Müslim, “Sıyâm”, 171; Tirmizî, “Savm”, 26; İbn Mâce, “Sıyâm”, 15; Dârimî, “Sıyâm”, 23; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsne*, c. II, 489, 491, 514.

⁷⁷ Ebû Zekerîyya Muhyiddin b. Şeref en-Nevevî, *el-Mecmû’ şerhu’l-Mühezzeb*, Dâru’l-Fikr, By. trs. c. VI, s. 358.

dedim. Ebû Bekr "Vallahi bizim için de benzer şeyler söz konusu" dedi. Ebû Bekr ve ben beraberce yürüdük ve Rasûlüllah'ın yanına girdik. Ben "Hanzale münafık oldu ey Allah'ın Rasûlü!" dedim. Rasûlüllah "Ne oldu?" diye sordu. "Ey Allah'ın Rasûlü! Senin yanında bulunuyoruz. Bize cenneti ve cehennemi hatırlatıyorsun. O derece ki, gözümüzle görmüş gibi oluyoruz. Senin yanından çıktığımız vakit zevcelerle, çocuklarla ve geçim işleriyle meşgul olunca çoklukla unutup gidiyoruz" dedim. Bunun üzerine Rasûlüllah "Nefsim elinde olan Allah'a yemin ederim ki, siz benim yanımda bulunduğunuz hal üzere ve zikretmeye devam etseydiniz, sizinle melekler döşeklerinizin üzerinde ve yollarda tokalaşır ve selamlaşırlandı. Velâkin ey Hanzale! Bazı zaman şöyle, bazı zaman böyle" buyurdu. Bunu üç defa tekrarladı.⁷⁸

Dolayısıyla Hz. Peygamber devamlı Rabbi ile beraber olduğundan diğer insanlar gibi değildir ve bu meşguliyet nedeniyle bedeninin ihtiyacı olan yeme ve içmeyi unutabilir.

4.2.4. Açlık ve Susuzluğa Hz. Peygamber'in Alışık Olması

Hz. Peygamber yetim olarak dünyaya gelmiş⁷⁹ maddi durumları iyi olmayan amcası ve dedesinin yanında yetişmişti. Rivayetlerden bu durumun Medine döneminde de devam ettiği anlaşılmaktadır. Hz. Âişe'nin belirttiğine göre Peygamber ve ailesi kendisi Medine'ye gelişinden ölünceye kadar iki (bir başka rivayette üç) gün arka arkaya buğday ekmeği yememiştir.⁸⁰ Enes b. Mâlik'in rivayetinde ise Hz. Peygamber, kızı Fatıma tarafından ikram edilen bir çörek dolayısıyla "bunun üç günden beri boğazına giren ilk lokma" olduğunu belirtmiştir.⁸¹

Hz. Peygamber yiyecek bir şey bulduğu zaman da az yedi. Dolayısıyla vücudu az yemeye ve açlığa alıştı. Vücudu alışık olan bir insanın oruç tutması hatta visâl orucu tutması sıradan bir hale dönüşmüş olur. Hz. Peygamber, açlığa karşı dayanma gücünün Rabbi tarafından sağlandığını biliyordu. Hadiste de bu durum "Rabbim beni yedirir ve içirir" şeklinde ifade edilmiştir.

⁷⁸ Buhârî, "Tevbe", 12; Tirmizî, "Sıfatu'l-Kıyâme", 59; İbn Mâce, "Zühhd", 28.

⁷⁹ ed-Duhâ, 93/6.

⁸⁰ Buhârî, "Eymân", 22, "Et'ime", 23, 27, "Rikâk", 17; Müslim, "Zühhd ve Rekâik" 20-25, 33; Nesâî, "Dahâyâ", 27; İbn Mâce, "Et'ime", 48, 49; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. II, s. 98, 434, c. IV, s. 442, c. VI, s. 42, 128, 156, 187, 255, 277.

⁸¹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. III, s. 213. Ayrıca bkz. Ebü'l-Kâsım et-Taberânî Süleyman b. Ahmed b. Eyyüb, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, Tahk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1415/1994, c. I, s. 258.

Bu durumda Hz. Peygamber'in "Rabbim beni yedirir ve içirir" ifadesini Allah tarafından maddi anlamda yedirilmek ve içirilmek değil, mecâzi anlama yorumlamak örneklığı bakımından daha uygun olduğu anlaşılmaktadır.

Orucun tutma zamanını yeniden düzenleyen âyetin nazil olmasıyla birlikte Hz. Peygamber'in visâl orucunu tutmayı yasakladığı anlaşılmaktadır.

5. Visâl Orucunun Yasaklanmasının Hikmetleri

Rivayetlerde visâl orucu yasaklanmıştır. Bunun şüphesiz farklı hikmetleri vardır. Bunlar birkaç başlık altında değerlendirilecektir.

5.1. Allah'ın Kullarına Olan Rahmeti

Allah Teâlâ, kulları için kolaylık ister, zorluk istemez.⁸² Gücünüz yettiğince Allah'tan sakının⁸³ gibi âyetler O'nun emirlerinde kulları için bir zorluk olmadığını ifade etmektedir.

Yine Kur'an'da Hz. Peygamber'in özelliğinden şöyle bahsedilmektedir: *"Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, kötülüğü yasaklar, temiz olanları helal, pis şeyleri ise haram kılar. Ağırıklarını ve üzerlerindeki zincirleri kaldırır."*⁸⁴ Âyette bahsedilen Hz. Peygamber'in Ehl-i Kitab'tan kaldırdığı ağırlık ve zincirler; günah işleyen kişinin uzuvlarının kesilmesi, elbisesinin pislik değen kısımlarının atılmasıdır.⁸⁵ İslâmiyet, bu gibi uygulamaları kaldırarak müntesiplerinin yükünü hafifletmiştir. Tevrat'taki *"Canlarınıza ceza edeceksiniz"*⁸⁶ ve Kur'an'daki İsrailoğullarına hitaben *"Nefislerini öldürün"*⁸⁷ emirlerinin bir gereği olarak bu ağır yüklerden biri de orucun keyfiyeti ve süresidir. Çünkü onlar güneşin batışından bir sonraki güneşin batışına kadar yemek yemiyor, din adamı cübbesi giyiyor, başlarına kül serpiyor, yıkanmıyor, başlarını sabunlamıyor, çılgık atarak yalvarıyor ve ağlıyorlardı.⁸⁸ Allah Teâlâ'nın oruç tutma zamanını kısaltması bunu da fecri sadıktan

⁸² el-Bakara, 2/185. Ayrıca bk. el-Hac, 22/78.

⁸³ et-Teğâbun, 64/16.

⁸⁴ el-A'raf, 7/157.

⁸⁵ Ebû Abdillâh Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *et-Tefsîru'l-Kebîr*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabi, Beyrut, 1420, c. XV, s. 382.

⁸⁶ Levililer, 16/29, 23/32.

⁸⁷ el-Bakara, 2/54.

⁸⁸ İşaya 22/12.

güneşin batmasına kadar indirmesi ve Yahûdilerin oruç anında yaptıklarını Müslümanlardan kaldırması O'nun rahmetindedir.

Visâl orucunun yasaklanmasındaki hikmette Hz. Âişe'nin Hz. Peygamber'den rivayetine göre (إِنَّمَا هِيَ رَحْمَةٌ رَحِمَكُمُ اللَّهُ بِهَا) Allah'ın kullarına olan rahmetinden dolayıdır.⁸⁹ Yine Hz. Âişe'den "mekuf" bir rivayette Hz. Peygamber, ümmetine olan rahmetinden dolayı visâl orucunu yasaklanmıştır (نَهَاهُمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْوَصَالِ رَحْمَةً لَهُمْ).⁹⁰ Buhârî'nin bildirdiğine göre Osman b. Ebi Şeybe "Onlara olan rahmetinden dolayı" (لَمْ يَذْكُرْ عُثْمَانُ رَحْمَةً لَهُمْ) ifadesini zikretmemiştir.⁹¹

5.2. Bedenlerinin Dinç Kalmasını Sağlamak

Her şeyde olduğu gibi İslâmiyet, oruç konusunda da aşırı gidilmesini yasaklamıştır. Yaşadığı sürece gündüzleri oruç tutacağını, geceleri namaz kılacağını ifade eden Abdullah b. Amr'a Hz. Peygamber her ay üç gün oruç tutmasını söylemiş, bunu az görmesi üzerine bir gün oruç tutup iki gün tutmamasını tavsiye etmiş, bunu da az görünce "Bir gün tutarsın, bir gün tutmazsın! Bu şekilde gün aşırı tutmak Dâvûd'un orucudur ve oruçların en üstünüdür; ondan daha fazla üstün oruç yoktur" buyurmuştur.⁹²

Visâl orucunda ise vücudun dinç kalması değil; zayıf kalması vardır. Visâl orucu tutanın bazı sosyal ilişkilerinin zayıflayacağı ve vücudunun güçsüz düşeceği muhakkaktır. Sürekli oruç tutup, namaz kılmak isteyen sahâbiye Hz. Peygamber, "Sen bunu yaptığın takdirde gözlerin içeri çöker, bedeninin de zayıflar. Gözünün, bedeninin ve ailenin senin üzerinde hakkı vardır"⁹³ buyurdu. Bu anlamda devamlı oruç tutmanın yasaklanması İbn Hacer el-Askalânî'nin (ö. 852/1448) de belirttiği gibi insanın zorunlu olarak yapması gerekenleri yapabilmesi için vücudun dirençten

⁸⁹ Ebû Ya'lâ el-Müsîlî, Ahmed b. Ali el-Müsennâ b. Yahyâ b. Isâ b. Hilâl et-Temîmî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ*, Tahk. Hüseyin Selim Esed, Dâru'l-Me'mûn, Dimaşk, 1404/1984, c. VII, s. 342. Ayrıca bk. Ebû Nuaym el-İsbahânî, Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshâk b. Mûsâ b. Mîhrân, *el-Müsnedü'l-Müstahrek alâ Sahîlu'l-İmâmî Müslim*, Tahk. Muhammed Hasen Muhammed Hasen İsmail eş-Şâfî, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996, c. III, s. 179-180.

⁹⁰ Buhârî, "Savm", 47; Müslim, "Siyâm", 61.

⁹¹ Buhârî, "Savm", 47.

⁹² Buhârî, "Enbiyâ", 37; Müslim, "Siyâm", 181-183, 186-187; Ebû Dâvûd, "Savm", 54; Nesâî, "Savm", 77. Hadisin değerlendirmesi hakkında bk. Mustafa Karabacak, "Kur'an ve Hadisler Bağlamında Hz. Dâvûd'un Örneği", *Mütefekkir*, 2018, c. 5/9, ss. 194-196.

⁹³ Buhârî, "Teheccüd", 20, "Savm", 59, "Enbiyâ", 37; Müslim, "Siyâm", 187-188; Nesâî, "Savm", 78.

düşme endişesidir.⁹⁴ Bazı durumlarda oruç tutulmasının tavsiye edilmemesi diğer bir tabirle kadının, eşinden izinsiz oruç tutmasını tavsiye etmeyen rivayetler, vücudun dinç kalamaması endişesiyle evlilik kurumunun olumsuz etkilenmesini önlemeye yöneliktir.⁹⁵ Hz. Peygamber, fazlaca oruç tutarak vücudu zayıf düşen Bâhilili bir kişinin durumunu onaylamadığı gibi⁹⁶ göbekli, aşırı şişman bir kişinin halini de yadırgamış ve pazularını kuvvetlendirmesini istemiştir.⁹⁷ Cihadın farz olması nedeniyle düşmana karşı her dâim hazır ve aynı zamanda güçlü olmak gerekmektedir.⁹⁸ Oruç ise insanın gücünü azaltır. Bu nedenle Hz. Peygamber, Mekke'nin fethi yılındaki bir seferde Ramazan ayında ashâbından oruçlarını bozmalarını istemiş ve gerekçe olarak da "Düşmanlarınıza karşı güçlü olunuz"⁹⁹ buyurmuştur.

Hz. Peygamber'in Şaban ayının yarısından sonra¹⁰⁰ oruç tutmayı tavsiye etmemesi, Ramazan ayına dinç bir şekilde girilmesi isteğiyle ilgilidir. Yine Hz. Peygamber, yolculuk sırasında oruç tutmayı tavsiye etmemiş¹⁰¹ Mekke'nin fethi için çıktıklarında ashâbında güçsüzlük görünce herkesin huzurunda orucunu bozmuş ve kendisi gibi yapmayanları yermiştir.¹⁰²

5.3. Aşırılığın Uygun Olmaması

Hz. Peygamber, kendisinin yaptığı bazı ibadetleri ümmetine zor gelir de bıkkınlık meydana getirir endişesiyle onların yanında yapmamıştır. Enes b. Mâlik'in bildirdiğine göre Hz. Peygamber, kendisi namaz kıldığında namazı uzatır fakat arkadaşlarından birisi kendisine cemaat olduğunda namazı kısaltırdı.¹⁰³ Namazda olduğu gibi oruçta da ümmetine, kendilerine emredileni, bunun dışında da güç yetirebileceklerini yapmalarını ve bu konuda kendisi ile kıyaslanmayı

⁹⁴ İbn Hacer, *Fethu'l-Bârî*, c. IV, s. 221.

⁹⁵ Buhârî, "Savm", 51; "Nikâh", 84; Müslim, "Zekât", 84; Tirmizî, "Zühhd", 64.

⁹⁶ Ebû Dâvûd, "Savm", 55; İbn Mâce, "Siyâm", 43.

⁹⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 3:471, 4:339; Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman b. Ebî Şeybe, *Müsnedü İbn Ebî Şeybe*, Tahk. Âdil b. Yusuf el-Azâzi- Ahmed b. Ferid el-Mezîdî, Dârü'l-Vatan, Riyad, 1997, c. II, s. 269.

⁹⁸ el-Enfâl 8/60.

⁹⁹ Ebû Dâvûd, "Savm", 28; Mâlik, *el-Muvatta'*, "Siyâm", 22; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. III, s. 75.

¹⁰⁰ Ebû Dâvûd, "Savm", 13; Tirmizî, "Savm", 37.

¹⁰¹ Buhârî, "Savm", 36; Müslim, "Siyâm", 92; Ebû Dâvûd, "Savm", 43; Tirmizî, "Savm", 18; Nesâî, "Siyâm", 46-49; İbn Mâce, "Siyâm", 11; Mâlik, *el-Muvatta'*, "Savm", 15.

¹⁰² Müslim, "Siyâm", 90-91; Tirmizî, "Savm", 18; Nesâî, "Siyâm", 48. Rivayetin değerlendirmesi için bk. Meryem Tütüncüler, *"Oruçlu Hakkındaki Kütüb-i Sitte Rivayetlerinin Değerlendirilmesi"* (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi, 2019), ss. 60-61.

¹⁰³ Müslim, "Siyâm", 59.

istememektedir. Söz konusu hadisin bazı tariklerinde şu ilave vardır: «فَاكْفُوا مِنَ الْأَعْمَالِ»¹⁰⁴ «مَا تُطِيقُونَ»¹⁰⁵ İbadetlerden güç yetirebileceklerinizi yapın.”¹⁰⁴ Oruçtaki bu denge diğer ibadetlerde de tavsiye edilmektedir.¹⁰⁵ Dolayısıyla bu ifadeleriyle Hz. Peygamber “dinde aşırılığa kendisinin bile asla gerekçe yapılmaması gerektiğini”¹⁰⁶ bildirmiş olmaktadır.

İbadetlerde aşırı gitmek aynı zamanda kişide bıkkınlık meydana getirir ve kısa zamanda söz konusu ibadeti yapamaz hale gelir. Kullanının durumlarını en iyi bilen Allah Teâlâ, daha önceki ümmetlere yüklediği bazı sorumlulukları bu ümmete hafifletmiş ve onlara ifrat ve tefritten uzak orta yolu tavsiye etmiştir. Takıyyüddin İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) dediği gibi ibadetlerde aşırı gitmek Allah'ın yasakladığı (vücuda ve nefse) bir zulümdür. İbadetlerde orta yolun takip edilmesi gerekir. Bu nedenledir ki iftar etmekte acele etmek¹⁰⁷ sahur yemeğini geciktirmek¹⁰⁸ emredildiği gibi visâl orucu tutmak yasaklanmıştır.¹⁰⁹ Bu nedenle bütün ibadetlerde orta yolu takip etmek en hayırlısıdır ve sünnete uygun da olan budur.¹¹⁰

6. Visâl Orucunun Hükmü

Hz. Peygamber'in kendisi tutmasına rağmen sahâbesine visâl orucunu yasaklamasından hareketle bu durumun onun kendisine has bazı farklı ve ileri uygulamalar¹¹¹ diğer bir tabirle hasâisten¹¹² olarak görülmesine sebep olmuştur. Çünkü onlara göre böyle bir oruca sadece Hz. Peygamber güç yetirebilir.¹¹³

¹⁰⁴ Buhârî, “Savm”, 49; Müslim, “Siyâm”, 58.

¹⁰⁵ Buhârî, “İmân”, 13, “Libâs” 43, “Teheccüd”, 18; Müslim, “İmân”, 199, “Siyâm”, 177, “Misâfirîn”, 215; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. II, s. 257, 316, 496, c. VI, 176, 241, 268.

¹⁰⁶ İsmail Lütfi Çakan, *Müslüman Kimliği*, İFAV Yayınları, İstanbul, 2016, s. 106.

¹⁰⁷ Buhârî, “Savm”, 45; Müslim, “Siyâm”, 48; Tirmizî, “Savm”, 13; İbn Mâce, “Siyâm”, 24; Dârimî, “Savm”, 11; Mâlik, *el-Muvatta'*, “Siyâm”, 6, 7.

¹⁰⁸ Buhârî, “Mevâkît”, 27, “Savm”, 18. Ayrıca bk. Buhârî, “Savm”, 19; Müslim, “Siyâm”, 47; Tirmizî, “Savm”, 14; Nesâî, “Siyâm”, 21, 22; İbn Mâce, “Siyâm”, 23; Dârimî, “Savm”, 8.

¹⁰⁹ Buhârî, “Savm”, 49, “Temennâ”, 8; Müslim, “Siyâm”, 59; Ebû Dâvûd, “Savm”, 24; Dârimî, “Savm”, 14; Mâlik, *el-Muvatta'*, “Siyâm”, 38; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. II, s. 23, 112, 261, 377, 496, 516, c. III, s. 30, 59, 87, 96, 198, 200, 247, 289, c. V, s. 363, 364, 6: 89, 93, 242, 258.

¹¹⁰ Ebû'l-Abbâs Takıyyüddin Ahmed b. Abdilhalîm b. Mecdiddîn b. Teymiyye el-Harrânî, *Mecmû'u'l-Fetâvâ*, Tahk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kasım, By. Medine, 1416/1995), XXV, ss. 249-250.

¹¹¹ İsmail Lütfi Çakan, “Hadis Edebiyatında Kitap ve Sünnete Bağlılık Üzerine Genel Bir Tetkik”, *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul, 1995, sayı: 7-8-9-10, s. 335.

¹¹² Bk. Haydarî, *Kitâbu'l-Lafz'l-Mükerrrem*, c. I, s. 279-287; Abdurrahman b. Ebû Bekr Celâlüddin es-Suyûtî, *el-Hasâisu'l-Kübrâ*, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, trs., c. II, s. 416-418. Ayrıca bk. Erdinç Ahatlı, *Peygamber ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011, s. 85.

¹¹³ Bk. Abdullah b. Abdurrahman b. Sâlih el-Bessâm, *Teysîru'l-Allâm şerhu Umdetü'l-Ahkâm*, Müessesetü'r-Reyyân, Beyrut, 1433/2012, s. 432.

«نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الْوَصَالِ» Visâl orucu sahâbeden rivayet edilen “Rasûlüllah visâl orucunu tutmayı yasakladı”¹¹⁴ veya da Hz. Peygamber’in kendi ifadesiyle «لَا تُوَالُوا» “Oruçta birbirine eklemek yoktur”¹¹⁵, «لَا تُوَالُوا» “oruca birbirine eklemeyin”¹¹⁶, «مَا نَالُ رِجَالٍ يُوَالُونَ» “bazılarına ne oluyor da visâl orucu tutuyorlar”¹¹⁷ «إِيَّاكُمْ وَالْوَصَالَ» “visâl orucu tutmaktan sakının”¹¹⁸ gibi ifadelerle yasaklanmıştır. Hz. Peygamber’in sahâbesine visâl orucunu tavsiye etmemekle birlikte tutacakların sahura kadar tutmalarına ruhsat verdiği dair rivayetler de vardır: “Sizden kim visâl orucu tutmak istiyorsa -hiç olmazsa- sahura kadar tutsun”¹¹⁹ buyurmuş ve kendisi de sahura kadar visâl yaptığını bildirmiştir.¹²⁰ Rivayetlerden Hz. Peygamber’in her iki visâli tuttuğu ve zorluğundan dolayı da ashâbına tavsiye etmediği anlaşılmaktadır. Buna rağmen sahâbede bu orucu tutmak arzusunu görünce hiç olmazsa biraz daha kolay olan sahur vaktinden diğer bir tabirle sahur vaktine kadar olan visâl orucunu tutmalarına ruhsat vermiştir. İki veya daha fazla gün peş peşe visâl orucu tutmada ise daha çok meşakkat olmasından dolayı sakındırmıştır. Buna rağmen yine de iki veya daha fazla gün visâl orucunu tutmaya teşebbüs edenler olmuş ve Şevvâl hilalinin görünmesiyle bırakmışlardır.

Hz. Peygamber’in visâl orucu ile ilgili kullandığı nehy/yasaklama ifadelerinden sahâbe haram kılma anlamı çıkarmamıştır. Sahâbenin Hz. Peygamber’in visâl orucunu “yasaklama” ifadelerini “gücünüz yetmez, güç yetirebilen tutabilir” anlamında yorumladıkları anlaşılmaktadır.

Visâl orucu tutmayı yasaklamanın yanında bunun haram olmadığını bildiren rivayetler de vardır. Abdurrahman b. Ebî Leylâ, Rasûlüllah’ın ashâbından bir zâtın şöyle dediğini rivayet etmiştir; Rasûlüllah ashâbına, (oruçlu iken) kan aldırma ve iftar etmeden üst üste oruç tutmayı yasakladı ama bu iki şeyi devamlı

¹¹⁴ Buhârî, “Savm”, 49, “Temennâ”, 8; Müslim, “Siyâm”, 59; Ebû Dâvûd, “Savm”, 24; Dârimî, “Savm”, 14; Mâlik, *el-Muvatta’*, “Siyâm”, 37; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. II, s. 23, 112, 261, 377, 496, 516, c. III, s. 30, 59, 87, 96, 198, 200, 247, 289, c. V, s. 363, 364, c. VI, s. 89, 93, 242, 258.

¹¹⁵ Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, *el-Müsned*, c. III, s. 320, 321 hadis no: 1873, 1874.

¹¹⁶ Buhârî, “Savm”, 48, “İtiSam”, 5; Tirmizî, “Savm”, 62; Dârimî, “Savm”, 14; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. II, s. 241, c. III, s. 8, 57, 170, 172, 202, 218, 235, 276.

¹¹⁷ Müslim, Siyam, 59; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. III, s. 193.

¹¹⁸ Buhârî, “Savm”, 49; Müslim, “Siyâm”, 58; Dârimî, “Savm”, 14; Mâlik, *el-Muvatta’*, “Siyâm”, 38; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. II, s. 231, 237, 244, 315, 345, 418.

¹¹⁹ Buhârî, “Savm”, 48; Ebû Dâvûd, “Savm”, 24; Dârimî, “Savm”, 14; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, c. III, s. 8.

¹²⁰ Ebû Dâvûd, “Savm”, 30.

haram kılma¹²¹. Enes b. Mâlik'in ifadesine göre sahâbiler oruçlu iken kan aldırma¹²² sadece meşakkate düşmemek için terk ettiklerini¹²² bildirdiği rivayete bakarak sahurdan sahura kadar visâl orucu tutmak tavsiye edilmemekle birlikte caiz olduğu anlaşılabilir.

Mâlik, Şâfiî, Ebû Hanîfe, Sevrî gibi hadis ve fıkıh ehlinde bir grup -ister kişi yerine getirirken zorlansın veya zorlanmasın- her halükârda visâl orucu tutmanın mekruh¹²³; Ahmed b. Hanbel, İshâk ve İbnü'l-Münzir, eğer meşakkat yoksa sahura kadar visâl yapmanın câiz olduğunu belirtmişlerdir.¹²⁴ İki, üç veya daha fazla gün visâl orucu tutmak ise meşakkatten dolayı tavsiye edilmemiş fakat sahâbeden tutanlar olmuştur. Buhârî şârihi İbn Battâl el-Kurtubî'nin (ö. 449/1057) dediği gibi eğer visâl orucunu tutmak haram olsaydı sahâbiler tutmazdı.¹²⁵ Tirmizî'nin (ö. 279/892) bildirdiğine göre sahâbeden Abdullah b. Zübeyr günlerce iftar etmez ve visâl orucu tutardı.¹²⁶ Fakat Hz. Peygamber'in nehyi dikkate alındığında, ümmet için bu orucun kerâhetten hâli olmadığı, birkaç sahabinin tutmuş olmasının ise yalnızca onların kişisel kanaatleri olduğu anlaşılmaktadır.¹²⁷

Sonuç olarak, Ramazan orucu farz kılındıktan sonra da bazen Hz. Peygamber visâl orucu tutmuştur. Sahâbilerden bazıları da Hz. Peygamber'in visâl orucu tuttuğunu görünce onlar da tutmaya devam etmişlerdir. Hz. Peygamber de sahâbesini uyararak bu konuda kendisinin meşakkatlere katlanma yönünden onlar gibi olmadığını belirtmiştir.

Bazı sahâbilerdeki visâl orucu tutma iştiağını gören Hz. Peygamber iki, üç veya daha fazla aralıksız oruç tutma anlamındaki visâli değil de sahurdan sahura kadar visâli önermiştir. Ayrıca sahabenin, Hz. Peygamber'in visâl orucu hakkındaki yasaklamasını haram anlamında bir yasaklama olarak anlamadıkları anlaşılmaktadır. Eğer böyle olsaydı sahâbe bu orucu tutmazlardı ve şayet buna rağmen tutanlar

¹²¹ Ebû Dâvûd, "Savm", 30.

¹²² Ebû Dâvûd, "Savm", 30.

¹²³ Ebû Amr Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilbel b. Âsım en-Nemerî el-Kurtubî, *el-İstizkâr*, Tahk. Sâlim Muhammed Atâ-Muhammed Ali Muavvîd, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1421/2000, c. III, s. 335; Bedruddin el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, c. XI, s. 72.

¹²⁴ Muhammed b. Ebû Bekr b. Eyyûb b. Sa'd Şemsüddin İbn Kayyîm el-Cevziyye, *Zâdü'l-Meâd fî Hedyi Hayri'l-Ibâd*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1415/1994, c. II, ss. 31-36; Seyyid Sâbık, *Fıkhü's-Sünne*, Dâru'l-Kitabî'l-Arabî, Beyrut, 1397/1977, c. I, s. 449.

¹²⁵ İbn Battâl, Ebû'l-Hüseyn Ali b. Halef b. Abdilmelik, *Şerhu Sahîlu'l-Buuhârî*, Tahk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim, Mektebetür'-Rüşd, Riyad, 1423/2003, c. IV, s. 112.

¹²⁶ Tirmizî, "Savm", 62.

¹²⁷ Bünyamin Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000, s. 342.

olsaydı Hz. Peygamber'in tepkisi de farklı olurdu. Dolayısıyla Hz. Peygamber, ashabının bu konuda kendisine uymalarını hoş görmemiş, fakat onu haram da kılmamıştır. Öyleyse bu oruç, sünnet olmadığı gibi haram da değildir.¹²⁸ Her ne kadar Bedruddin el-Aynî (ö. 855/1451) visal orucu haram ve mekruh değildir dese de yine onun ifadesine göre bu orucun kişinin gücünü azalttığı da hakikattir.¹²⁹ Kişinin gücünü, takatini aşan hiçbir ibadeti Allah ve Rasûlü talep etmemiştir. Bu nedenle, kimse şartlarını ve takatini zorlayarak aşırılığa düşmemelidir. Nitekim farz olan oruçta dahi gerekli kolaylıklar ve genişlikler gösterilmiş hastaya, yolcuya ve oruca zor güç yetirenlere alternatif çözüm yolları¹³⁰ önerilmiştir.¹³¹

Allah Teâlâ, bu ümmeti orta (merkezde olan/ merkezi/ adaletli ve dengeli) bir ümmet yapmış ve her konuda olduğu gibi ibadetlerde de orta yolu tavsiye etmiştir. Kişi ibadetlerde dahi orta bir yol tuttuğunda diğer yapması gerekenlere de vakit ayırmış ve aksatmadan yapma imkânı bulmuş olur. Visâl orucu tutan elbette güçten düşer yapması gereken bazı işleri aksatır ve ibadet konusunda da kendisinde bir bıkkınlık meydana gelir. Dolayısıyla Hz. Peygamber kendisi genel olarak Kur'an'da Allah Teâlâ'nın başlangıç ve bitişini belirlediği orucu tutmuş ve ashabına da bunu tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber'in, kendisinin az da olsa tuttuğu visâl orucunu -kendisinin bu konuda örnek alınmamasını istemektedir- tavsiye etmediği anlaşılmaktadır. Örneklik bakımından da Allah'ın Kur'an'da başlangıç ve bitişini belirlediği ve insanın yerine getirirken zorlanmayacağı oruçtur.

Sonuç

Oruç, daha önceki ümmetlere emredildiği gibi Müslümanlara da farz kılınmış İslam'ın temel ibadetlerinden biridir. İslamiyet'ten önce hem Mekke'de hem de Medine'de oruç ibadeti bilinmekteydi. Hz. Peygamber de bu geleneğe uymuş Mekke'deyken oruç tutmuş ve Medine'ye hicret edince Yahûdilerin de oruç tuttuğunu görmüş ve orada da onlar gibi devam etmiştir.

Gerek Mekkelilerde gerekse Medine'de yaşayan Yahûdilerde oruç, yaklaşık 24 saat veya iki, üç veya daha fazla gün iftar etmeden tutmak şeklindeydi. Orucun

¹²⁸ Erul, *Sahabenin Sünnet Anlayışı*, 342.

¹²⁹ Bedruddin el-Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, c. XI, s. 72.

¹³⁰ el-Bakara, 2/184-185.

¹³¹ Bünyamin, Erul, *Hadislerin Dili İlk Hadis Belgesi Hemmâm'ın Sahifesi Tertip Terceme Yorum*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012, s. 124.

başlangıç ve bitiş zamanının yeniden belirlenmesinden sonra Samî/İbrâni gelenekte olan bu oruca visâl orucu denmiştir. İbrâhimî gelenekteki bu oruç tutuş şeklini Hz. Peygamber kendi hayatında bazen devam ettirmiş fakat sahâbesini ise bundan menetmiştir. Visâl orucu tutma konusunda ısrarcı olan sahâbesine hiç olmazsa sahurda iftar ederek gelenekte var olan visâl orucuna uymalarını tavsiye etmiştir. Hz. Peygamber'in iki, üç veya daha fazla gün iftar etmeden oruç tutma konusunda sahâbesini sakındırmasına rağmen yine de tutanlar olmuştur. Hz. Peygamber'in bu menedici ifadelerine rağmen bazı sahâbilerin visâl orucunda ısrar etmesi bu orucu tutmanın haram olmadığına delil kabul edilmiştir. Şayet Hz. Peygamber'in ifadelerinden ashâbı haram olduğunu anlamış olsalardı bu orucu tutmazlardı ve onları farklı ifadelerle bundan sakındırırdı. Onların Hz. Peygamber'in ifadelerini "Bu şekilde oruç tutmak zordur, bu konuda benimle de kendinizi kıyaslamayın ve kendinize eziyet etmeyin" şeklinde âdeta bir tavsiye olarak anladıkları anlaşılmaktadır. Hz. Peygamber, visâl orucundan sakındırma ifadesini bir tavsiye olarak alıp da visâl orucu tutanları bu konuda kendisiyle kıyaslanmamasını istemektedir.

Hz. Peygamber'in, "Ben sizin gibi değilim, Rabbim beni yedirir ve içirir" ifadesi daha sonraki âlimler tarafından farklı şekillerde yorumlanmıştır. Bunlardan biri maddî anlamda olup Allah Teâlâ, Peygamber'ini gündüz veya gece yedirir içirir ve bu yeme içme onun orucunu bozmadığı gibi visâl orucuna da zarar vermez, şeklindedir. Fakat sahâbilerin bunu maddî olarak yedirilme ve içirilme olarak anlamadıkları görülmektedir. Eğer Hz. Peygamber'in Allah Teâlâ tarafından maddî olarak yedirildiğini ve içirildiğini anlasalardı kendileriyle kıyaslayıp visâl orucu tutmazlardı.

Hz. Peygamber'in Rabbi tarafından yedirilme ve içirilme diğer peygamberde de olduğu maddî ve manevî zorlukların üstesinden gelebilecek, diğer insanlara göre biraz daha dirayetli yaratılmalarıdır. Bu da tebliğ vazifesini hakkıyla yapabilmeyenin bir gereğidir.

Sahâbe, her konuda olduğu gibi visâl orucu konusunda da Allah Rasûlü'nü örnek almak istemişlerdir. Çünkü sahabe çok iyi bilmekteydi ki Hz. Peygamber de kendileri gibi acıkcık ve susardı. Fakat Hz. Peygamber, her konuda olduğu gibi ibadet

konusunda da ümmetini aşırılıklardan sakındırarak bu durumun onlardan meydana getireceği bıkkınlığın da önüne geçmiş olmaktadır.

Kaynakça

Ahatlı, Erdinç. *Peygamber ve Hz. Muhammed'in Peygamberliği*. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2011.

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel b. Hilal b. Esed eş-Şeybânî. *el-Müsned*. I-VI, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1402/1982.

Bağcı, H. Musa. *Beşer Olarak Hz. Peygamber*. Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2014.

Bedruddin el-Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Musa b. Ahmed b. Huseyin. *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. I-XXV, Dâru İhyâ'it-Türasi'l-Arabî, Beyrut, trs.

Bessâm, Abdullah b. Abdurrahman b. Sâlih. *Teysîru'l-Allâm şerhu Umdetü'l-Ahkâm*. I-II, 10. Baskı, Müessesetü'r-Reyyân, Beyrut, 1433/2012.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail. *el-Câmiu's-sahîh*. I-VIII, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981.

Cevâd Ali. Çev. Muammer Bayraktutar. *Câhiliye'den İslam'a İbadet Tarihi*. 2. Basım, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2015.

Çakan, İsmail Lütfi. *Hadis Edebiyatı*. 8. Baskı, İFAV Yayınları, İstanbul, 1989.

Çakan, İsmail Lütfi. "Hadis Edebiyatında Kitap ve Sünnete Bağlılık Üzerine Genel Bir Tetkik". *Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, İstanbul 1995, sayı: 7-8-9-10, ss. 32-344.

Çakan, İsmail Lütfi. *Müslüman Kimliği*. 7. Baskı, İFAV Yayınları, İstanbul, 2016.

Dârimî, Ebû Muhammed Abdullâh b. Abdurrahman b. Fazl b. Behram. *es-Sünen*. I-II, 2. Basım, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî el-Ezdî. *es-Sünen*. I-V, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981.

Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Süleyman b. Dâvûd b. el-Cârûd. *Müsnedü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*. Tahk. Muhammed Abdulmuhsin et-Türki. I-IV, Dâru Hicr, Mısır, 1419/1999.

Ebû Nuaym el-Isbahânî, Ahmed b. Abdillâh b. Ahmed b. İshâk b. Mûsâ b. Mihrân. *el-Müsnedü'l-Müstahrec alâ Sahîhu'l-İmâmî Müslim*. Thk. Muhammed Hasen Muhammed Hasen İsmail eş-Şâfiî. I-IV, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1417/1996.

Ebû Ya'lâ, Ahmed b. Ali el-Müsennâ b. Yahay b. Isâ b. Hilal et-Temîmî. *Müsnedü Ebî Ya'lâ*. Thk. Hüseyin Selim Esed. I-VIII, Dâru'l-Me'mûn li't-Türâs, Dımaşk, 1404/1984.

Erul, Bünyamin. *Sahabenin Sünnet Anlayışı*. 2. Baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2000.

Erul, Bünyamin. *Hadislerin Dili İlk Hadis Belgesi Hemmâm'ın Sahîfesi Tertip Terceme Yorumu*. 7. Basım, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012.

Gökçe, Ferhat. *İrfân Geleneğinde Hadis Yorumu*. (Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Ankara, 2010.

Güner, Osman. *Rasûlüllah'ın Ehl-i Kitap'la Münâsebetleri*. Fecr Yayınları, Ankara, 1998.

Hakîm et-Tirmizî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ali b. el-Hasen b. Bişr. *el-Menhiyyât*. Thk. Muhammed Osman el-Haşet. Mektebetü'l-Kur'an, Kahire, 1406/1986.

Haydarî, Muhammed b. Muhammed b. Abdullâh. *Kitâbu'l-Lafzî'l-Mükerrerrem b. Hasâisi'n-Nebî*. I-II, By., Medine, 1415/1995.

Hemmâm b. Münebbih, Ebû Ukbe b. Kâmil es-Sar'ânî. *Sahîfetü Hemmâm b. Münebbih*. Thk. Ali Hasen Ali Abdülhumeyd. el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1407/1987.

İbn Abdilber el-Kurtubî, Ebû Amr Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el-İstizkâr*, Thk. Sâlim Muhammed Atâ-Muhammed Ali Muavvid. I-IX, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1421/2000.

İbn Bâlbân, Alauddin Ali, *el-İhsân fi Takrîb-i Sahîhi İbn Hibbân*. Thk. Şuayb Arnaûd, I-VIII, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1408/1988.

İbn Battâl, Ebü'l-Hüseyn Ali b. Halef b. Abdilmelik, *Şerhu Sahîhu'l-Buuhârî*, Thk. Ebü Temîm Yâsir b. İbrahim, I-X, 2. Baskı, Mektebetür'-Rüşd, Riyad, 1423/2003.

İbn Ebî Şeybe, Ebü Bekir Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Osman. *Müsnedü İbn Ebî Şeybe*. Thk. Âdil b. Yusuf el-Azâzî- Ahmed b. Ferid el-Mezidî, I-II, Dâru'l-Vatan, Riyad, 1997.

İbn Ebî Şeybe, Ebü Bekr Abdullah b. Muhammed, b. İbrahim b. Osman. *el-Kitabu'l-Musannef fi'l-Ehâdis ve'l-Âsâr*. Thk. Kemal Yusuf el-Hût, I-VII, Riyad, h. 1409.

İbn Hacer, Şihabuddin Ebü'l-Fadl Askalânî, *Fethu'l-Bâri şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. I-XIII, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, h. 1379.

İbn Kayyîm el-Cevziyye, Muhammed b. Ebü Bekr b. Eyyûb b. Sa'd Şemsüddin. *Zâdü'l-Meâd fi Hedyi Hayri'l-Ibâd*. I-V, 27. Baskı, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1415/1994.

İbn Kesir, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kuraşî el-Basrî, *Tefsîru'l-Kur'ani'l-Azîm*, Thk. Sami b. Muhammed Selâme, I-VIII, 2. Baskı, Dâru Tayyibe, By., 1420/1999.

İbn Mâce, Ebü Abdullah b. Yezid el-Kazvinî. *es-Sünen*. I-II, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981.

İbn Teymiyye, Takıyyuddin Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Abdülhalim. *Mecmûu'l-Fetâvâ*. Thk. Abdurrahman b. Muhammed b. Kâsım, I-XXXV, By., Medine, 1416/1995.

İbnü'l- Arabî, Ebü Saîd Ahmed b. Muhammed b. Ziyad b. Bişr b. Dirhem el-Basrî el-Sûfi. *Mu'cemu İbnü'l-Arabî*. Thk. Abdülmuhsin b. İbrahim b. Ahmed el-Huseynî, I-III, İbnü'l-Cevzî, Suud, 1448/1997.

İbnü'l-Mülakkın, Sirâcüddin Ebü Hafs Ömer b. Alî b. Ahmed el-Ensârî. *Ğâyetü'r-Rasûl bi Hasâisi'r-Rasûl*. Thk. Abdullah Bahruddin Abdullah, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, trs.

Kitab-ı Mukaddes Eski ve Yeni Ahit. Zafer Matbaası, İstanbul, 1991.

Karabacak, Mustafa. "Kur'an ve Hadisler Bağlamında Hz. Dâvûd'un Örneklîği". *Mütefekkir*, Haziran 2018, c. 5/9, ss. 187-204.

Koçyiğit, Talât. *Hadis Tarihi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2012.

Mâlik b. Enes. *el-Muvatta*. I-II, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981.

Müceddidî, Muhammed Amîdü'l-İhsân. *et-Ta'rifâtü'l-Fıkhuyye*. Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Pakistan, 1407/1986.

Müslim, Ebü'l-Hüseyin Müslim b. Haccac el-Kureyşî. *el-Câmiu's-Sahih*. I-III, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981/1401.

Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb. *es-Sünen*. I-V, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981/1401.

Nevevî, Ebû Zekerîyya Muhyiddin b. Şeref. *el-Mecmû' şerhu'l-Mühezzeb*, I-X, Dâru'l-Fikr, By., trs.

Olgun, Tahir. *Müslümanlıkta İbadet Tarihi*. Çağrı Yayınları, Ankara, 1998.

Oral, Rıfat. *Peygamber Günlerinde İbadet ve Sosyal Hayat Bulûğu'l-Meram Şerhi*. I-III, 2. Baskı, Esra Yayınları, Konya, 2015.

Râğîb el-İsfehânî, Ebü'l-Kâsım el-Hüseyin b. Muhammed. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*. Thk. Safvân Adnân ed-Dâvudî, Dâru'l-Kalem-Daru's-Şâmiyye Dimeşk-Beyrut, h. 1412.

Râzî, Ebû Abdillah Fahreddin Muhammed b. Ömer er-Râzî. *et-Tefsîru'l-Kebîr*. I-XXXII, 2. Baskı, Dâru İhyâ'it-Türasi'l-Arabî, Beyrut, h. 1420.

Sâbık, Seyyid, *Fıkhü's-Sünne*. I-III, 3. Basım, Dâru'l-Kitabî'l-Arabî, Beyrut, 1397/1977.

Suyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekr Celâlüddin. *el-Hasâisu'l-Kübrâ*. I-II, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, trs.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-Kebîr*. Thk. Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefî, I-XXV, 2. Baskı, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, 1415/1994.

Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre. *es-Sünen*. I-V, 2. Baskı, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1401/1981.

Tütüncüler, Meryem. *“Oruçlu Hakkındaki Kütüb-i Sitte Rivayetlerinin Değerlendirilmesi”*. (Yüksek Lisans Tezi. Gaziantep Üniversitesi), 2019.

Yitik, Ali İhsan. *“Oruç”*. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007. c. XXXIII, ss. 414-416.

Zürkânî, Muhammed b. Abdülbâkî b. Yusuf, *Şerhu'z-Zürkânî alâ Muvattai'l-İmâmu Mâlik*. Thk. Tahâ Abdurraûf Sa'd, I-IV, Mektebetü's-Sekâteti'd-Diniyye, Kahire, 1424/2003.